

Tusnádý László

Lavotta János és Zrínyi Miklós

– Tállya, 2020 –

1. Zarándoklat Lavotta sírjához

Lavotta János sírjához jöttünk. Ez a föld fogadta be őt. Sors-fogaskerek marcangolták hazánkat. Ám hajnalsugarak lobogtak fel az égen. Hősköltevények, szimfóniák kora repesett fel a szívekben. Előtte – porhüvelye előtt – tátongó sír állt, de jobb része a csillagok magasából tekintett a létünk göröngyös útján haladókra, vergődőkre. A zene örök titokáradásával sugározta azt a nagyszerű erőt, mely nagyon, de nagyon fontos a mi glóbuszunkon, mert erők igen gyakran megfogyatkozik.

Sír előtt állunk, de oly ember alussza itt álmát, aki a magyarság templomának az építője volt. Nyomot, szellemi kincset hagyott maga után, de jócskán maradt utána folytatni való. Ötvenhat évéből ennyire tellett, de ez a legtöbb volt abból, amit megadhatott. Régi nagyságunk álma lobogott fel előtte. Ezt találta meg a szigetvári Zrínyi Miklósban, és még megélhette, hogy a csáktornyai Zrínyi Miklós eposza Kazinczy Ferenc áldozatos munkája nyomán napvilágot láthatott. Ám a saját álma sem valósulhatott meg. Pedig rendkívüli lehetett volna. Töredék lett a tervezett mű, a „*Szigetvár ostroma, eredeti magyar ábránd, a nép között forgott százados zene-töredékekből alkotta Lavota*”.

„*Gloria victis* – dicsőség a legyőzötteknek” – hirdetik az eposz sorai. Ezt mondjuk itt a sírnál is, mert zeneszerzőnket idő előtt győzte le a halál, de a sír mélyéből is azt üzeni, hogy dicső, aki a küldetését bátran megteszi – teljesíti.

Ez a föld fogadta be őt száz évvel a trianoni katasztrófa előtt, és mi most a nemzetünk sírját megásó végzetes diktátum után száz évvel állunk meg ezen a szent helyen. Halálát idézzük, de töretlen, boldog és hites szavak repesnek fel bennünk: „Ne keressétek holtak közt az élőt!” Zenéje a mi magmaradásunk sziklaszilárd alapja.

„*Isten csodája, hogy még áll hazánk*” – írta Petőfi Sándor. Az a vidék, az a tájegység, ahol most állunk, kicsi töredéke Erdélynek és a Felvidéknek, mert időnként az egyikhez, majd a másikhoz tartozott. Óriási teher van a vállunkon, mert meg kell mutatnunk nemzetünk nagy közösségének, hogy méltó utódai, örökösei vagyunk a nagy elődöknek. Zágon magyar könnycseppjei a pusztafödemesiek sóhajaival találkoznak, és vágyakozva küldik ide sugarukat éjszakánként az ott is ragyogó csillagok.

Sursum corda! Emeljük fel szívünket ezen a helyen! Idézzük fel őt, aki nemzeti nagylétünk reménységére, a szigeti Zrínyi Miklóstra emelte bizó tekintetét, és örök értékű nagy művet akart írni róla. A vértanúk fénye ragyog a dicső hős feje körül. Dédunokája hadvezérként akarta helyre tolni az igazság mérlegét. Negyvennégy évet kapott a sorstól, s abban az áldott időben alkotta meg hőseposzát dédapjáról. Öccse, Zrínyi Péter Sárospatakról, a *Sub rosa* terméből indult osztrák földre. Ott a vérpad várta.

Mint koporsóra hulló könyörtelen rögök, zuhognak, dobolnak a szavak. *De profundis* – a mélyből kiáltanak a magasba: életért, mert könnyeinkből gyémántot préselt az idő. A múlt, a jelen és a jövő ormain szárnyal a gondolatunk. Lavotta Jánost keressük ott, és mindazt, ami körülörvényli művészetét.

2. Nagy szellemek találkozása

Lavotta Jánosra emlékezünk most. Felidézéséhez, meglátásához fontos észrevennünk ihletőit, és azokat, akikre ő hatott, akiknek a művészetében valamilyen módon jelen van ihletése, valamilyen módon folytatják azt a küldetést, amely hajdan az övé volt. Életünk, evilági létezésünk sarokkövei, átmenetei idézik most elénk őket. Augusztus 11-én volt kétszáz éve annak, hogy meghalt Lavotta János Tállyán, és négyszáz évvel ezelőtt, május elsején született meg Csáktornyan a költő, író és hadvezér Zrínyi Miklós. Születés meg halál találkozik évszázadok hullámhegyén. Lavottáé a felezési idő. Sokan úgy vannak vele, hogy nevét hallva, szerelmét idézik. Aligha gondolnak arra, hogy amit annyira az ő világához kötnek, az a dallam nem az ő alkotása. Titok maradt előttünk életének ez a része, fejezete. Zrínyi Miklós eposza elején így vallott: „*játszottam szerelem édesebb versével*”. A nagy megvalósulása a fegyverről és vitézről szóló eposz. Annak főszereplője a szigeti hős. Lavotta János neki akart ércnél maradandóbb emléket állítani.

Születés, szerelem és halál – a fehér, a piros és a fekete szín villószik elénk, földi létünk legnagyobb átmeneteinek a jelei. Mindez ünnepi lelkülettel visz a költőhöz és a zeneszerzőhöz. Mit érzett ő, mit látott az író és hadvezér születésének a kétszázadik évfordulóján?

*Nem maradsz a torz halálban,
várnak rád a fény-hazában.*

Talán zenét hallott. Lehet, hogy a fenti szavakat, vagy valami hasonlót. Fáradtan, betegen állt a létünkben kivezető kapu előtt. Aztán átlépett a nagy csendbe csendesen.

Amikor egy pápa meghal, hozzá lép az egyik papja, és eredeti, evilági – születési – nevén szólítja. A lélek elvált a testtől. Itt lenn, a gyász miatt, ezzel az utóbbival kell szembenézni: azt kell elkísérni utolsó útjára.

Mi hangzott el Lavotta János mellett, amikor 1820. augusztus 11-én véget ért ez a földi vándorlása? Nem tudom, de az világos előttem, hogy most, kétszáz esztendővel a halála után sírjához zarándokolunk. A fejfán egy név: Lavotta János. Egykori létét, mindenségét körülörvényli az idő. Az egyén, az ötvenhat évesen halálba hullott személy világából sok mindent elégetett az elmúlás. Az egyik hatalmas, örök emberi érzésről, a szerelméről más vallott helyette. Hogyan és miért? Ez az ő sorsa: magánélete torzoként áll előttünk, de ránk hagyta a kezdet örök örömét a zenéjével, és az él, itt van közöttünk.

Volt-e szerelme? Minden bizonnyal. Az ilyen nagy művész nincs meg e nélkül a hatalmas emberi érzés nélkül, de amit ránk hagyott, az a honszeretet, annak volt ő az Orfeusza.

Bontakozó ifjúi elméjével látta, hogy a mohó, mindent magába őrlő birodalom nyelvünket vitte a halál-malomba. Az ő Euridikéje a nemzet volt, a Hádeszből hívta vissza. Nem fordult meg, nem nézett rá kíváncsian a siralmas úton. Nem úgy érzett iránta, mint a halott iránt szokás, mert tudta, hogy az tetszhalott, és ő hivatott arra, hogy életre keltse. Tisztában volt azzal, hogy több Orfeuszra lesz szükség, de a nemzet halálát nem szabad tudomásul venni, mert akkor örökre végünk van. Nem jelenlegi állapotát kell nézni, mert az kétségbe ejtheti a művészt. Százados dalokat kell a zeneterembe vinni, mert azokban van életünk forrása.

Több Orfeusz kell, mert egy nemzetre többféle halál várhat, és ha a vég elragadja, akkor már senki se fogja szólítani gyermeki szeretettel.

Míg vannak, közöttünk élnek százados dalaink, addig nem lesz hamis a hangunk. Nemzetünket is szólíthatjuk emberi, tiszta beszéddel. A rombolás démona még nem úr mirajtunk.

Arany János biztosra vette, hogy volt őseposzunk, de a túl huzatos Kárpát-medencéből kiszippantotta a történelem vihara. Voltak olyan indián törzsek, amelyek tagjai vándorlásaik során magukkal vitték az ősök csontjait. A történelem fogaskerekei oly sebesen és könnyörtelenül forogtak időnként, hogy az itt élőknek még annyi idejük sem maradt, hogy időben eltűnjenek onnan, ahol jó darabig csak a halál várt rájuk. Szinte az is csoda, hogy a „*Tavaszi szél vizet áraszt*” megmaradt, és a hozzá hasonló több más örök gyöngyszem. Népdalaink és költőink remekeinek végzetes párosrepülése az, hogy elsősorban nekünk szólnak. A világ keveset tud róluk. Nagy tetteink – Nándorfehérvár és ötvenhat – hamvaiból feltámadó fönixmadárként mutatják meg azt a csodát, amelyet népünk az Örök Ember ércnél maradandóbb emlékezetébe vésett, de az esendő, az igazi értéket naponta mindent újra értékelő Európa ebből egy fikarcnyit se ért.

Az eposzunk a naphoz került közel a baalbeki fényben. Csontváry megmutatta azt a kardot, amely szétvágja a közöny ránk kristályosodott kövületét. A nagy, az egyedüli témát kereső festő elődei és utódai tudták és tudják, hogy népünk életet sugalló erejét kell átmentenünk a túlsó partra.

Lavotta János is az elődök között van. II. Lajos felesége, Mária királyné Bécsben szórakozott olyan karneválon, amelyen már indiánokat is felvonultattak. Nem biztos, hogy sejtette azt, hogy magyar ifjak – fiúk és lányok keleti nagyvárosok piacán – „beszélő szerszámok” lesznek: rabszolgák. Európa végzetesen kettészakadt: egyik fele a keleti martalócok vadászterülete lett, a másik (hamis tudata szerint a szerencsés) ment vadászni az indiánokra.

Az idő megkövült. Nemzedékek jöttek-mentek. Ez az állapot maradt. Kiszolgáltatót krisztusi hős volt a szigetvári Zrínyi Miklós. A közöny ónososője ugyanilyené tette a dédunokát is, de valami megmaradt: nem a keresett ősi eposz, hanem emberi méltóságunk. A szigeti hős és a nyomdokain haladó költő, író és hadvezér örökre ihlető ereje a magyarságnak.

3. A megtisztulás

A szigeti Zrínyi Miklós úgy térdepelt a feszület előtt, hogy már megtisztult lelkileg: felkészült a vértanúságra. Dédunokája több művében igazolta, hogy vezeklésünk ideje véget ért. „*Az török áfium ellen való orvosság*” megihlette Kodály Zoltánt. Így hirdette ő is. „*Hic vobis vel vincendum vel moriendum est* – Itt élnetek, vagy meghalnotok kell.”

Verbunkoszenénk történetében rendkívüli fél évszázad íve feszül most előttünk: Lavotta János 1820, Mosonyi Mihály 1870. Kétszáz és százötven év a haláluk óta eltelt idő, és ez találkozik Beethoven születésének a kétszázötvenedik évfordulójával. Az emberi lélek zenei Homérosza negyed évezreddel ezelőtt látta meg a világot. Sok rossz érte az emberiséget a robogó idő átkos változásrendjében, de ő, a zenei géniusz az emberi lélek eposzi magaslatát mutatta meg. A schilleri szeretet-himnusz zenei hangokkal együtt óriási vigasz a megaláztatott és megszorított számára is. Tele bőrrönddel ment el ő is, mert már körvonalazódott lelkében a *X. szimfónia*. Talán az összhang és a szépség apoteózisa lett volna. Ugyanezt a szent látást vitte magával, hordozta a szívében Liszt Ferenc is. Az egész emberiség nevében, de elsősorban magyar emberként akart megszólalni. Így akarta elmondani legfontosabb

üzenetét. Ebben volt ihletője a verbunkoszene. Ezért kereste, kutatta, gyűjtötte Lavotta János és Mosonyi Mihály kottáit. Láthatta és tünődhetett mindazon, ami Mosonyit Kazinczyhoz fűzte: vallomás a megtisztulásról. Dante zenei megszólaltatója nem véletlenül választotta Mosonyi egyik művét százötvenöt évvel ezelőtt, amikor *Dante-szimfóniáját* előadta Budapesten.

Lavotta, Zrínyi és Kazinczy drágagyöngy-nevek. „Harmatcseppben csillagfény rebben” – hirdeti az egyik olasz közmondás. A széphalmi mester meglátta Lavotta zenéjének egyedüli értékeit. Nyelvünk tisztításáért kapta ő a „zsarnok”, a „despota” minősítést. Nagy tudásával, szorgalmával irányította a nyelvújítást. Hatalma nem volt, „csak” szellemi nagysága. „Nem középiskolás fokon” tanított. A nemzet napszámosa volt? Nem! Nyelvünk rendkívüli ápolója, oltalmazója, magas szintű művelője volt.

Munkájáért nem kapott bért. Ha megéli, kilencvenedik születésnapjára hír érkezett volna hozzá: két nappal korábban kivégezték Kazinczy Lajost, a fiát, a szabadsághóst.

Megzavarodott, hazug világ, nézd, ilyenek a mi zsarnokaink!

4. Az érckoporsó

A költő, író és hadvezér Zrínyi Miklós tisztelettel tekintett Attilára. Nagy király volt – a mi királyunk. A történelem viharai ezt a tudatot is megtépázták. Ez természetes. Mit nem tépáztak meg azok? A legnagyobb szó-szélvihar is csak azt zúghatja, hogy egy bizonyos történelmi felfogás szerint az írásbeli emlékek mást mutatnak. Különösen akkor, ha önkényesen, bizonyos hatalmi érdekből mindent újjá lehet alakítani – magát a történelmet is. Pomádé király új ruhája és bizonyos „múlt kutatások” nem esnek messze egymástól.

Mindez Zrínyi világát nem érintheti. Arisztotelész világosan kifejtette, hogy más a hagyomány, és merőben más a történelem. Minket mindkettőtől meg akartak fosztani, ezért kellett a nagy „bizonyosság”. Zrínyi és Lavotta idején még másképp álltak a dolgaink.

Mária Teréziának nemeseink életüket és vérüket ajánlották fel. Egy csillag Zágon felé mutatott. A Márványtenger mormogása se altatta el a szabadság reményét a messze idegenbe szakadt hőseinkben. Az idő múlásával megérkezett a fekete teve – a halál – a kapujuk elé, és letérdepelt.

A nagy uralkodóasszony vigyázott a vándorló kedvűekre. Nem engedte őket határainkon túlra. A cigányokat és jobbágyainkat szerette volna összekeverni. Ady Endre jóval később a „fajok cirkuszá”-ról írt. Gazdag és jó táj volt a miénk. Kifizető annak, aki a hasznát élvezi. „Táplálni kell a birkát, ha nyírni akarjuk” – megnyugtató elv lehet, ha nem emberi szemmel tekintjük. „Kell a termelés, de jobb, ha nem nő nagyra a szellemi erő” – így vélték a birodalom képviselői. Ők a nagy mozgást, a kavargást kívánták. Forog a cirkuszban a színes kerék. Lobognak a szivárvány színei. Nő a sebesség. Hirtelen minden szürkévé válik. Ettől féltek a Kárpát-medencében a magyarok és nem magyarok.

A cigányok legkiválóbbjai rendkívüli zenei tehetséggel rendelkeztek. Őrizték ősi dalaikat, nyelvüket is, ahol erre alkalmuk adódott. A sors és a természet gyermekeinek vélték magukat. Zenéjükben életük reménye lobogott fel. Leginkább ezzel a képességükkel – zenei téren tudtak beilleszkedni új környezetükbe. Valami felsajgott bennük az ősi ritmusukból. Ez elkeveredett az újjal, azzal, amit az új, a számukra idegen területen hallottak.

A kurucok dalai zengtek a húrokon. Még nem született meg a költő, aki Világos után önmagát is ezek közé a virtuózok közé sorolta volna, és azt várta volna, hogy a zene szavára „rendüljön meg a velő agyadban”. Zenéről írok, és szinte időgépbe kell ülnöm, hogy a lényegéhez eljussak. Ha madártávlatból tekintünk végig sorsunkon, felemelkedés és zuhanás olyan villódzását láthatjuk, amelyben a végzet – a nemzethalál – árnyai fel- és felbukkannak.

A költő, író és hadvezér Zrínyi Miklós 1664-ben halt meg, és 1764-ben született meg Lavotta János. Születés és halál találkozik ily módon. Egyikük negyvennégy évet élt, a másikuk ötvenhatot. Ketten együtt száz évet. Zrínyi nemzeti nagyságunk visszavívásának a nagy reménysége volt. A kurnaseci erdő bozótosa, vaddisznó-támadása szakadékot nyitott bontakozó jövőnk elé. Zrínyi Péter unokája, II. Rákóczi Ferenc jelenlétével, önkéntes száműzetésének az éveivel a hatezeréves Rodostó büszkesége lett. A török város központi helyén most is hirdeti a „*gloria victis*” – „dicsőség a legyőzötteknek” fönséges igazát. Előttem van most is a kép: idegenek áradatából emeli a fejét magasba a Zrínyi és Rákóczi család méltó utóda. Berlioz lelkét is csodálatos áramlás hatotta át, amikor nagy nemzeti hősünk zenei emlékeivel találkozott. Megírta a *Rákóczi-indulót* 1846-ban. Előadta, és úgy érezte, hogy eleink tekintete szinte sütötte a nyakát.

Íme, a verbunkoszene! Miénk és magyar! Tükröt tart történelmünk rögzös útjai elé. Nem a tükör felel a kátyúért, a zökkenőért. Azok vannak. Korok gonosz, tragikus hordalékai. Lavotta ősei magyar nemesek voltak. Nem tehetett arról, hogy olyanoktól kellett tanulnia ősi zenénket, akik nem a tiszta forrás keresésének a szándékával figyelték szívdobbanásunkat, hanem tehetségük erejével szolgálták azt, amit kértek tőlük. Zenéltek.

Bartók Béla Kodály Zoltánnal együtt a tiszta forrást találta meg. Liszt rapszódiaiban olyan ritmikai elemeket is talált, amelyek távoli, keleti – indiai – gyökerekről árulkodnak. A tudomány nevében ezt tisztázni kellett. Ezzel ő nem tagadta mindazt, ami őt az emberiség közös hazájához kötötte.

Bartók tisztában volt a verbunkoszene művészi értékeivel. Nagyon más úton járt, mint Hubay Jenő, de rendkívüli esemény volt a számára az, amikor Hubay Lavottáról írt operáját megtekintette. Erről lelkes levélben számolt be – magának a zeneszerzőnek.

5. *Történelmünk rögzös útjain*

Nagyságunkat az Oszmán Birodalom képviselői is elismerték. Szükségük volt arra, hogy hódításuk örömét a híres trófeák felmutatásával fokozzák. A nemzeti értékeinkért nem túlságosan lelkesedő Habsburgok sem nullázták le őket. „Csak” az ősi gyökereket igyekeztek kigyomlálni, mert számukra nem kívánatos erő – láng – lobogott bennük. Ezeknek a szabad szelleme kapóra jött a vörösbe öltözött ateista globalizáció számára. Haszonélvezői nemzeti mozgalmainkat úgy tekintették, mint valami előképet, nyitányát annak a „jó világnak”, amely a szovjet fegyverek nyomán született Magyarországon.

Ha valaki most időgépbe ülhetne, és meglátogatna minket, egy idegen ajkú csapatra is rácsodálkozhatna a pesti utcán. Hetvenegy évvel ezelőtt „Sztálin, Gottwald, „Rákosi” – ordította ott egy ifjú gárda. Mindez a II. Világifjúsági Találkozón történt. Egy évvel korábban március tizenötödikének századik évfordulója volt hasonlóan harsány. Ezt az ál-lelkesedéses ünnepet szolgálta a kor hivatalos magyar irodalma. Ezt a magyar lírát Keresztúry Dezső „osztályharcos zengerály”-nak minősítette.

Hazánkhoz méltatlan walesi bárdjaink dőlt vitorlán robogtak később is a Semmi óceánján. A „támogat, túr, tilt” hármassága egymagában mutatta meg az utat a legjövődélmezőbb vers-gyártóknak. Szép számban voltak, és ha cingár hangon valaki (például az egyik tanítványom) jóval később azt tudakolta tőlük, hogy miért cselekedték mindezt, akkor sértődött válasz zúdult az érdeklődő fejére: „Mi akkor őszintén hittünk, meggyőződéssel cselekedtünk, nem úgy, mint a mai fiatalok, akik már semmiben sem hisznek.” A kör ezzel művelődési téren könnyen lezárulhatna, de az igazán izgalmas csak ezután következik. A zene sokkal nagyobb arányban, mértékben tudta megtartani ártatlanságát, mint az irodalom.

Mikor a hivatalos ország Rákosi hatvanadik évfordulóját ünnepelte, Járdányi Pál megírta *Vörösmarty-szimfóniáját*. Nagy költőnk iszonyú halál-áradatból emelte fel lelkünket a magasba. Őt tette példaképpé ez a zene, amikor az újmódi walesi bárdok árulást halmoztak árulásra. Lelkünk ártatlanságát ekkor a zene mentette meg, az tárta a világ elé. Ugyanúgy, mint azok a sportolók, akik a mi nagy megaláztatásunk, újabb szétdarabolásunk korában, 1952-ben megmutatták, hogy élünk. Helsinkiben a két világhatalom után Magyarország következett.

A világ előtt zengett a *Himnuszunk*, és hirdette, hogy vagyunk – létezőnk. A háborúk halálgyárosai megkaparintották a legigazságtalanabb felosztás-újrafelosztás jogát, de egy nép lelke, lelkülete szent és oszthatatlan.

A sors minket arra kényszerített Európában, hogy csak úgy maradhatunk meg, hogy képesek vagyunk megküzdeni a legkegyetlenebb, legvéresebb birodalommal. Képesek vagyunk rá. Küzdelmeink során tudatosodik bennünk, hogy az egész emberiséget is csak úgy szolgálhatjuk, ha eredeti gyökereinket megőrizzük, és a legmagasabb szinten tárjuk őket a világ elé. Örök értékeink is csak így válhatnak őszintén és mélyen általánossá. Lavotta János százados daltöredékekkel akart hódolni a szigeti hősnek. A dédunoka Zrínyi Miklós irodalmi és hadvezéri hitvallása: „*Hic vobis vel vincendum vel moriendum est*” (itt győznetek, vagy meghalnotok kell). Valójában Liviuszt idézte, és ez a néhány szó létünk éltető forrása lett.

Római bölcs írta. A nemzetét, népét védő, megmentő hős eszméje jelent meg előtte. Ennek az ellentéte a birodalom érdekében gátlástalanul gyilkoló martalóc. A Római Birodalom folyamatos növekedése megával hozta azt, hogy a köztársasági államforma nem felelt meg az elvárásoknak. A római művészet a görögök nyomdokain haladt. Platón szeretettanával előkészítette az utat a kereszténység befogadására.

1956. október 23-án kezdték el Járdányi Pál *Vörösmarty-szimfóniájának* a hanglemezre rögzítését. A Magyar Rádió falai között csendültek fel az első tétel hangjai: „Hazádnak rendületlenül”. Ekkor töltötte be szívünket az a csodálatos áramlás, amely azóta is létünk hasonlíthatatlanul szép forrása. Vörösmarty *Szózata* zengett a budapesti utcákon. Elindultak legdicsebb útjukon azok az ifjak, akik oly hamar a történelembe értek.

Kodály Zoltán 1954-ben írta *Zrínyi szózatát*. Ennek a remekműnek is a főüzenete a következő: „*Hic vobis vel vincendum vel moriendum est*”.

6. Az ember arca

Jövőre lesz százötven éve annak, hogy meghalt Eötvös József. Hívó emberként idézte fel azt a kort, amelyben nem lehet majd a kereszt az iskolák, különféle intézmények termeiben, a központi helyen. Szerinte a zsarnok képe lesz majd helyette. Ő az ateista uralomra gondolt. Azt is túléljük. Az utóateisták beérik azzal, hogy a kereszténység helyett mást akarnak meghonosítani nálunk és Európában. Eötvös előtt egy évvel fejezte be földi pályafutását Mosonyi Mihály. Minden arcképcsarnok hiányos, mert a bemutatott nagyok ihletőit is ábrázolni kellene. Ezzel viszont egy áradó, hatalmas képsorozat indulna, melynek nem lehet a végére érni. „*Kit nem hevít korának érzeménye, / szakítsa ketté lantja húrjait*” – hirdette Eötvös József.

Ez az elv általában igaz a művészetre. A zene és a költészet – két szorosan összefüggő művészeti ág. Létünk – testünk és lelkünk – időben megvalósuló, de végtelenbe áradó, szárnyaló teljességvágya szól hozzánk a ritmus nyugodt vagy sodró, izgatott változatosságából. Dallam száll az örökség, nagy kékségbe. Elúzi a sötétség rémeit.

Passiók, misék, oratóriumok és operák nagy kompozíciói után született meg a szimfónia. Mindegyiket megelőzte időben az eposz. A magyarság legeposzibb családja a Zrínyiéké: a szigeti hős, a csáktornyai költő, író és hadvezér és Péter – a horvát barokk kiváló alakja, a Zrínyiász horvát fordítója. Most évfordulók hullámhegyén találkozunk velük. Lavotta kétszáz évvel ezelőtt halt meg. Kétszer annyi idő választ el a csáktornyai Zrínyi Miklós születésétől, és jövőre lesz négyszáz éve annak, hogy Zrínyi Péter megszületett, és háromszázötven éve annak, hogy Bécsújhelyben kivégezték.

„Hösköltevény mélyhegedüre, Bartók verziójában”: Rakos Miklós így határozta meg Bartók *Brácsaversenyét*. Ennek a nagy, átfogó műnek a kottáján nincs a Mester örömteli kézjegye: „Vége”. Azt hetvenöt évvel ezelőtt a *III. zongoraverseny* kapta meg. Bartók a *Brácsaverseny* végére már semmit se írhatott. Ám élénk került a hösköltevény, melynek a végére a szerző nem tehetett pontot. Fájó hiány, de ezt alapos munkával, tehetséggel, kiapadhatatlan szeretettel pótolta Rakos Miklós. Ennek ellenére az emberben benne marad a fájó érzés: „Ezeknek a dolgoknak nem így kellett volna történniük”.

Sanyarú sorsunk nem tette lehetővé, hogy nyelvünk, zenénk, képzőművészetünk úgy fejlődjék, mint a szerencsésebb sorsú európai népeké, de valami egyedüli sajtolódott ki végzetünk ólomterhe alatt: ősi gyökereink népünk lelkébe olyan életnedvet vittek, szállítottak, amely sarkalatosan eltér attól, amit jelenlegi környezetünkben találunk. Aki ismeri zenénket, közel kerül nyelvünk lelkéhez, döbbenet figyel fel egy olyan emberi arcra, amelyet korábban nem tudott elképzelni, s immáron életét egyedüli módon gazdagító elemmé vált. Ez lett a rendkívüli érték a nyitott lelkű idegenek számára, és nekünk is ez a fő ihletőnk további küzdelmeink során.

IV. Béla a halálból hozta vissza nemzetünket. Hat-hét évtizeddel a tatárdúlás után a „beata Ungheria” (boldog Magyarország) így szerepel Dante főművében. A törökdúlás után egy idegen birodalom örölmalma akarta bezúzni a maga szürkeségébe: örök semmibe.

Ezt a veszélyt érezte meg a csáktornyai Zrínyi Miklós. Nem csupán az eposzunkat írta meg, de a reneszánsz ember tetteinek utolsó sugárzását is megmutatta az útvesztőbe került korban. Így jelenik meg előttünk a reneszánsz ember és a nagy mélységből, meghasonlásból kiemelkedni akaró barokk világ. Lebegés meg fény. Sötétség és ür rémülete – sivatag-magányba hullott, megkeseredett lelkű emberi lények így találkoztak a követendő példával, a tett emberével, a szigeti hőssel.

A halál kapujában első, mély emberi megnyilvánulása az, hogy imádkozik a feszület előtt. Krisztusnak mondja el mély, őszinte vallomását. Egyedül van, mégis az egész mindenség veszi körül. Ott van vele az egész magyarság, a keresztény világ. Ott van a mi bajunk, mélybe zuhanásunk minden keserve. Egyéni megrázkódtatásunk, általános mélybe tiportságunk. Minden emberi szenvedést a maga „ölnyi-végtelen”-je szerint kell nézni. Sokan csak a testieket látják, fogalmuk sincs a lelki gyötrelmekről; a személynek, egyénnek a mércével nem mérhető érzéseiről. Dózsát ma már többféleképpen „ítélik meg”, de elfelejtik azt, hogy az a tüzes trón a nemzet lelkében van.

A nemzetnek még nem volt eposza, de tüzes trónt már kapott. Dalaink szóltak. Hangszereinken felzokogott, felkacagott mindaz, amit megéltünk, és ekkor egy idegen birodalom érdekében a nyelvünket akarták a végzet örölmalmába vinni.

Óriások kiáltották a nemet, és a föld megrendült kelettől nyugatig. A hősi küzdelemnek kellett a nagy forma. Az eposz a több évezredes múlt kútmélyét tárja elé. Több nagy zenei forma után megszületett a szimfónia. A nagy formátumú társai mellett még árnyaltabban igyekszik az emberi, egyéni, közösségi és természeti világot a zene nyelvén megörökíteni.

Lavotta János eposzi hőse magával hozta a nagy forma igényét. Zeneszerzőnk érezte a hiányt. Pótolni akarta. Az a töredék, amely a Zrínyiről tervezett mű része lett volna, ábránd – fantázia – volt. A szimfónia teljességéig nem juthatott el? Ez örök titka maradt. A teljességet művészetével érte el. Abban részesült, amiben körülményeink közepette a magyar glóbuszon lehetett – megfelelő tehetséggel, szorgalommal, igazi küldetésstudattal. Népünknek szabadságot ő sem adhatott, de a zene csodálatos lélekáradásával ugyanazt hirdette, mint amit a három Zrínyi és hozzájuk méltó több más hősről.

7. Ez a föld

„Itt küzdtenek a honért / a hős Árpád hadai...” Itt látta meg a napvilágot Szent Erzsébet. A Biblia teljessége, hóharmatos várakozása itt tündökölt fel magyarul Károli Gáspár örökkévalóságot hirdető tollán. Négyszázhuszonöt évvel ezelőtt Szepsiben született, és huszonkét évesen Telkibányáról indult „látni világot, emberek csodáját” Szepsi Csombor Márton, és itt szülte meg Zrínyi Ilona II. Rákóczi Ferencet, a mi nagy reménységünket.

Szepsi Csombor Márton a Shakespeare korabeli Londonba is eljutott. „Europa varietas” című könyvében a felfedező örömeivel írt kontinensünkről. Arról a földrészről, amelyen a mi hazánk is van – az a föld, mely ápol s eltakar. Áldást hozott a számunkra Európa művelődése, meg hasonlításai felnagyítva zúdították ránk a gyorsan megtestesülő átkait.

Rákóczi ezért választotta végső otthonául Rodostót. Kossuth Lajos ezért tárhatta a világ elé a döbbenetes tény: életét Európa egyetlen hatalmas ura sem tudta, avagy nem is akarta megmenteni, azt egyedül a török szultánnak köszönhette.

Így lettünk mi a jobb, a tisztább, tökéletesebb emberi lét letéteményesei. Élesztői lettünk annak az új világnak, amely tagadja a meghunyászkodást, a meg hasonlást, a szabadság lábba tiprását. Sziklaszilárd alapja van. Méltó örök csúcsaihoz. Kivezet az útvesztőből.

Temetőbe jöttünk. Halottra emlékeztünk, és az élet hitével, örömeivel távozunk. Lavotta János dallamai, ritmusai zengenek a szívünkben. Így emlékezünk a verbunkoszene örök szépet hirdető Mesterére.